

ХУЛІГАНСТВО: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Хуліганство є найбільш поширеним видом злочинів, що скоюються проти громадського порядку. У 1980 р., за даними ВНДІ МВС СРСР, частка хуліганства у загальній структурі злочинності складала 11.9%, а злісного та особливо злісного хуліганства серед тяжких злочинів - 48.3%. Стан та динаміка хуліганства залежить від соціально-економічних та демографічних процесів, змін у законодавстві та активності боротьби із правопорушеннями.

В умовах самостійного політичного розвитку України боротьба з хуліганством не втрачає своєї актуальності, оскільки абсолютне число злочинів, скоєних за ст. 206 КК України, зростає з кожним роком: 18768 - у 1990 р., 17354 - у 1991 р., 20821 - у 1992 р., 24217 - у 1993 р. На протязі останніх п'яти років частка хуліганства у загальній структурі злочинності складає у середньому 9.3%. Рівень злочинів, що скоюються за ст. 206 КК України, різний у кожному регіоні і має свої територіальні особливості, про що свідчать дані Центрального інформаційного бюро МВС України (див. табл. 1).

Рівень хуліганства у Харківській області, як видно з приведених даних, є одним з найвищих по Україні, і тому проблема профілактики хуліганства в умовах великого регіонального центру потребує свого подальшого вирішення. Крім того, хуліганство є одним із небагатьох видів злочинів, що викликають широкий резонанс та скоюються у присутності багатьох свідків. Як показало опитування населення (понад 500 чоловік) Харківської області у 1991 р., з хуліганством в ролі потерпілого або свідка мали справу майже дві третини респондентів. 67% опитаних почувають себе у небезпеці саме від вірогідних хуліганських дій. Цей показник займав друге місце після пограбувань та розбоїв у переліку злочинів, перед якими люди почували себе беззахисними.

Латентність хуліганства - одна з найбільших серед інших видів злочинів. Стосовно Харківської області було встановлено, що 58% потерпілих своєчасно про хуліганські дії не повідомляли. Якщо брати до уваги той факт, що кримінальні справи щодо хуліганства порушувались тільки

за 22.2% заяв потерпілих, то рівень латентності хуліганства дорівнює, таким чином, приблизно 91.4%.

Саме з цих причин проблема боротьби з хуліганством не втрачає своєї актуальності серед інших напрямків діяльності органів внутрішніх справ. Слід зауважити, однак, що комплексні дослідження хуліганства як соціального явища на сьогоднішній день проводяться на недостатньому рівні. Як наслідок цього, у практиці використовуються рекомендації, що їх було одержано наприкінці 70-х - 80-х рр., коли тематика хуліганства розроблялась найактивніше. Але за минулий час деякі аспекти хуліганських проявів дещо змінилися і потребують подальшого вивчення.

Насамперед, значно поширився перелік матеріальних цінностей, що стають об'єктом хуліганських дій. Якщо на початку 80-х років майно залізничного транспорту, пам'ятники ставали предметом хуліганських замахів як виняток, то сьогодні до переліку об'єктів входить майже все обладнання житлово-експлуатаційного фонду, телефонних та електричних мереж, цвинтарів, майно приватних осіб та інше. За матеріалами анкетування, проведеного нами серед співробітників різних служб міліції з одинадцяти областей України, на перше місце серед потерпілих виступають житлово-експлуатаційні господарства (56.7% випадків), далі йдуть телефонні мережі (22.7%), залізничний транспорт (11.3%), майно приватних осіб (9,3%).

За статистикою, розповсюдження міського та сільського хуліганства сьогодні має деякі відмінності. Так, в м. Харкові протягом 1991-1992 рр. було скоєно 751 та 988 хуліганських замахів, що складало 62% та 64% відповідно від загальної кількості даного виду злочинів у Харківській області. Раніш, у 1965 р., рівень міського хуліганства за коефіцієнтом судимості у 1.5 рази перебільшував аналогічний для сільської місцевості. Домінуюча роль міст у скоєнні злочинів пояснюється і великою густотою населення, і психологічною напруженістю життя, і анонімністю поведінки, і соціальною неоднорідністю населення. Ми вважаємо, що специфіку хуліганських проявів в умовах міста можна сформулювати наступним чином:

1. Об'єктами хуліганських дій у більшості випадків стають незнайомі люди та їх власність.

Анонімність спілкування створює у хуліганів ілюзію безкарності. Як правило, хуліган не знає тих людей, проти яких спрямовані його аг-

ресивні наміри, він не очікує активної протидії з боку можливих свідків, що значно полегшує реалізацію агресивних імпульсів щодо потерпілого.

2. У місті частіше скоюються так звані "немотивовані" хуліганські дії.

Широке розповсюдження поведінкових стереотипів у поєднанні з низьким рівнем самоконтролю звичайно набирають форми немотивованих правопорушень. Наслідування зразків масової культури, що носять споживацько-агресивний характер, вимагає від окремого індивіда відповідного стилю поведінки. Самоконтроль за власною поведінкою при цьому значно знижується або повністю замінюється копіюванням обраної моделі спілкування. Бажання утвердити себе згідно з обраними зразками при низькому рівні загальної культури у більшості випадків реалізується через акти вандалізму та хуліганства, що мають за мету підтримати власну самооцінку на належному рівні і не пов'язані логічно з діями потерпілого.

3. Близько половини хуліганських актів скоюються уродженцями села, що переселились до міста.

Міграція обертається для мешканців села частковою дезадаптацією, що може тривати значний час. Цей фактор, разом з невеликим життєвим досвідом, робить молодіжну категорію переселенців (учні ПТУ, технікумів) більш схильною до порушень громадського порядку.

4. Хуліганство має багатоепізодний характер.

Приналежність конкретного індивіда одночасно до кількох соціальних груп є причиною, що утруднює профілактику хуліганства, яке може скоюватись однією особою у різних групах, уникаючи при цьому своєчасної відповідальності.

5. Міське хуліганство має більш криміногенний характер.

Розповсюдження серед мешканців міст елементів злочинової субкультури (жаргон, звичаї та ін.), наявність осіб, що відбували покарання у вигляді позбавлення волі, сприяє тому, що порушення громадського порядку скоюються більш цинічно та зухвало.

У цілому у структурі міської злочинності хуліганство займає п'яте місце після таких видів злочинів, як крадіжки, угон транспортних засобів, пограбування, розбій і, як правило, супроводжує ці злочини. За статистикою УМВС України, у Харківській області хуліганство у 27.7% випадків скоюється разом з замахами проти державної та індивідуальної власності, у 20.9% - з насильницькими проявами проти особи.

Одночасно кількість насильницьких злочинів, в тому числі і хуліганства, у розрахунку на число населення у сільській місцевості зростає значно швидшими темпами, ніж у міській.

За місцем скоєння злочинів кримінологічними дослідженнями встановлено, що 64.4% хуліганських дій було скоєно на вулиці, 20.7% - в інших громадських місцях, 7.2% - у гуртожитках та 7.6% - у квартирах. Аналіз скоєних у 1991 р. на вулицях м. Харкова кримінально караних хуліганств свідчить про те, що найбільша їх кількість (55.6%) має місце у вечірній час з 18.00 до 24.00 години. Біля третини хуліганських дій скоюється у п'ятницю (17%) та суботу (19.9%). Відзначається також залежність хуліганських дій від сезону, інтенсивність яких зростає у літній час.

Суб'єктом хуліганських дій зостається, в цілому, молодь віком від 18 до 24 років. Вивчення статистичних даних за 1991-1995 рр. показує домінуючу роль чоловіків (90.3%) у розподілі за демографічними ознаками. При цьому питома вага жінок на протязі останніх 25 років зростає з 2.8% до 5.9%.

У порівнянні з іншими видами злочинів, зв'язок між віком та хуліганством є найбільш очевидним. У 1995 р. більшість хуліганських проявів (90.3%) була скоєна дорослими і 9.7% - неповнолітніми. Однак вивчення контингенту громадян, що були засуджені за ст. 206 КК України, свідчить, що майже половина (49.4%) припадає на осіб віком від 14 до 24 років. Картина омолодження злочинності буде більш наочною, якщо завважити, що у 1970 р. на долю неповнолітніх припадало 3.5% злочинів, на долю осіб віком 14-24 роки - 32.9%.

Практичний інтерес становить також аналіз динаміки питомої ваги вікових груп серед осіб, що скоїли хуліганство. За минулі чотири роки кількість хуліганів віком 14-15 та 16-17 років зростає на 2.4% і дорівнювала 3.7% і 13.8% відповідно, у той час як кількість хуліганів у інших вікових групах зменшилась.

За останні двадцять років загальноосвітній рівень хуліганів, серед яких у 1970 р. було тільки 10%, що мали середню освіту, і 0.4% - вищу, суттєво підвищився. Питома вага осіб, що скоїли хуліганство, сьогодні в цілому відповідає загальноосвітньому рівню населення і складає 86.4% осіб з середньою освітою та 13.6% - з вищою освітою. Питома вага хуліганів, що мали вищу освіту, за останні чотири роки зростає на 2%.

За соціальним складом практично половина (49.4%) хуліганів - робітники, 6.9% - працівники сільського господарства, 7.6% - службовці, 10.3% - учні і 20.2% - особи, що не працюють і не навчаються, інші 5.6% - пенсіонери та непрацездатні особи. Важливим аспектом при аналізі соціального складу хуліганів є значне зростання за минулий період частки осіб, що не працюють і не навчаються (+6.1%), службовців (+4.9%) та учнів (+2.9%), у той час як питома вага робітників зменшилась на 14.8%. Серед учнів більшу частину складають учні ПТУ, але одночасно у період з 1987 по 1991 рік на 11.2% зросла частка студентів вузів та технікумів, а в абсолютних цифрах - у 2.1 рази.

Серед осіб, що скоїли кримінально карані хуліганські вчинки, 47.4% складають неодружені та розлучені. Характерно, що за останні 25 років цей показник майже не змінився, оскільки частка хуліганів, не одружених на час арешту, у 1970 р. складала 48.7% серед чоловіків та 40.7% - серед жінок.

Зросла також частка спеціального рецидиву - майже кожен четвертий (26.9%), засуджений за ст. 206 КК України, притягався до кримінальної відповідальності за повторне скоєння хуліганства. Серед притягнутих до відповідальності хуліганів у 1991 р. було також 29.1% осіб, що раніш скоювали корисливі (18.3%) та насильницькі (16.8%) злочини. Серед засуджених, що відбувають покарання в УВП УМВС України у Харківській області за ст. 206 КК, частка рецидивістів у 1992 р. складала 46.4%, у 1993 р. - 79%, у 1994 р. - 43.4%, у 1995 р. - 59.6%. За останні чотири роки питома вага рецидиву серед хуліганів зросла на 5.2%.

Зазнала також змін кількісна структура мотиваційної сфери хуліганства, де раніше відмічалась домінуюча роль бешкетування, п'яного пустування, прагнення протиставити себе суспільству як провідних мотивів хуліганської діяльності. Дослідження, здійснене нами щодо більш, ніж 120 кримінальних справ, розглянутих у судах Харківської області, свідчить про те, що, крім протиставлення себе суспільству (31.5%), перші місця серед мотивовуючих чинників посідають зараз безпричинна злість (25%), помста (20,4%), незадовільнені сексуальні потреби (5.5%).

Серед хуліганів виявлено значну частку осіб, що мають слабкі вольові навички, низький рівень самоконтролю. З недостатньою самокритикою у хуліганів пов'язується переоцінка своїх здібностей, бажання прикрасити себе. Система ціннісних орієнтацій, що її було вивчено серед

135 засуджених хуліганів, має відбиток інфантильності, негативного розуміння своїх соціальних функцій як члена суспільства. Як можна побачити із наведених даних, останні місця у ієрархії цінностей у хуліганів посідають такі категорії, як "сім'я та діти", "здоров'я", "допомога батькам" (див. табл. №2).

Враховуючи викладене, а також результати досліджень, що мають тривати й надалі, ми повинні зазначити, що система профілактики хуліганств також має зазнати деяких змін.

Одним із перспективних напрямків профілактики є впровадження комп'ютерної діагностики правопорушників у ході попереднього слідства. Тепер комп'ютерна діагностика широко використовується в діяльності пенітенціарної системи України, і результати її впровадження мають схвальні відгуки. Доречно звернути увагу на можливість цієї форми роботи з неповнолітніми, що може проводитись в умовах загально-освітніх шкіл і відповідати потребам дільничних інспекторів та співробітників інспекції у справах неповнолітніх. Цікавою у цьому плані є спроба створити програму діагностики, спеціально пристосовану до потреб райвідділів, розробку якої розпочато в Університеті внутрішніх справ. За попередньою оцінкою, програма має виявляти схильність до групового впливу, роль у скоєнні групових правопорушень (організатор, виконавець), неформальний статус, вірогідність психічних аномалій. Також мають визначатися психологічна схильність до вживання алкоголю та наркотиків, асоціальної поведінки, сексуальних відхилень.

Своєчасне вивчення осіб, що стоять на обліку інспекції у справах неповнолітніх, за допомогою аналогічних програм надає змогу не тільки володіти необхідною інформацією щодо окремого правопорушника, але й прогнозувати його поведінку на майбутнє.

Потребує також більш детального аналізу поведінка потерпілих, яка у ряді випадків носить провокаційний характер і повинна об'єктивно оцінюватись у матеріалах слідства. За матеріалами вивчення кримінальних справ у 58,9% випадків провокація конфлікту надходила від потерпілого.

Доречним було б удосконалення заходів правового реагування відшкодування збитків, які були завдані внаслідок хуліганських дій. Останнє має актуальний характер, якщо зважати на показники латентності хуліганств та "ціни" цих злочинів. За оцінками УМВС України у Харківській області, приблизна сума збитків, з якими мали справу

співробітники органів внутрішніх справ, складає більше 1,7 млрд. крб. "Ціна" хуліганства по Україні, таким чином, складає сьогодні суму в декілька десятків мільярдів карбованців.

Окреслені питання, на нашу думку, повинні розроблятися з такою ж послідовністю, як й інші проблеми боротьби із злочинністю, що в перспективі буде сприяти створенню науково обґрунтованих регіональних та державних програм профілактики злочинів у цілому.

Таблиця 1

Рівень скоєних хуліганств по областях України (загальна кількість в %)

Область	Рік				
	1990	1991	1992	1993	1994
Запорізька	595/3.44	504/2.58	616/2.59	870/3.12	1029/3.48
Київська	394/3.85	302/2.75	346/2.52	324/2.22	349/2.23
Львівська	439/2.95	438/2.77	644/3.12	685/3.22	713/3.12
Республіка Крим	795/3.37	681/2.57	799/2.45	737/2.39	818/2.65
Одеська	411/1.78	340/1.37	421/1.53	488/1.67	594/1.87
Харківська	1243/4.66	1066/3.44	1371/3.79	1445/3.78	1661/3.78
Всього по Україні:	15069/4.07	13955/3.44	16117/3.35	17073/3.16	18512/3.23

Таблиця 2

Вид ціннісної орієнтації	Рівень (%) ціннісних орієнтацій серед			Середній показник
	Неповнолітніх	Чоловіків	Жінок	
Цікава робота	6.23	5.83	3	5.02
Здоров'я	3.4	2.03	3	2.81
Самоосвіта	7.3	6.66	5.3	6.42
Нові знайомства	6.33	6.76	6.16	6.41
Розваги	6.06	6.03	7.33	6.47
Допомога батькам	3.43	4.03	3.16	3.54
Великі гроші	5.26	5.4	7.16	5.94
Сім'я та діти	3.46	3.53	2.83	3.27
Секс	6.26	5.93	8.66	6.95
Кар'єра	7.23	6.63	8.33	7.39

Список літератури:

1. Преступность в Украине: бюллетень законодательства и юридической практики Украины. К., 1994. № 2.
2. Сафронів А.Д., Волобуєв А.Н. Хуліганство в ІТУ. М., 1984.
3. Сборник інформаційно-аналітичних документів. Х., 1994. Ч.1.
4. Федюкин И.Ф. Осужденные за хулиганство. М., ВНИИ МВД СССР, 1973.

Надійшла до редколегії 08.01.96 р.

А.Ю. Стеценко

РОЗСЛІДУВАННЯ ГРУПОЮ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ

Одним з найважливіших завдань і неодмінною умовою побудови суверенної правової держави в Україні є здійснення судово-правової реформи, що передбачає формування нового законодавства, в тому числі і кримінально-процесуального.

Чинний вже більше п'яти років, Кримінально-процесуальний кодекс України зазнав останнім часом істотних змін та доповнень. Це стосується питань діяльності органів попереднього розслідування та дізнання, розширення гарантій процесуальних прав обвинуваченого, підозрюваного і підсудного.

Значних змін зазнали права захисника під час попереднього слідства, розширена сфера використання протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Але окремі положення чинного законодавства значно відстають від реалій та потреб сьогодення. Зміст деяких норм недостатньо чітко сформульований і суперечливий, що викликає певні труднощі в їх тлумаченні та використанні, слідча ж практика потребує більш конкретних рекомендацій.

Так, ст.119 КПК України передбачає порядок провадження попереднього розслідування кількома слідчими, якщо справа, як вказано в законі, "особливо складна". Це так званий груповий або бригадний метод розслідування.

Вказана норма говорить про підстави для створення слідчої групи, про наділення одного з слідчих повноваженнями старшого, його обов'язок прийняти справу до свого провадження та право керувати іншими слідчими, які входять до складу групи (бригади), про що виноситься окрема постанова або вказується в постанові про порушення кримінальної справи, якщо ці моменти збігаються в часі.

Частина 2 ст.119 КПК України вказує на необхідність оголошення такої постанови обвинуваченому з метою забезпечення йому можли-